

Діана ЦЕСЬЦІВ

ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті йдеться про екологічні фактори розвитку туризму у Вінницькій області, а саме забруднення нітратами ґрунтів, хлоридами та залізом поверхневих вод. Розроблено картосхему концентрації туристичних об'єктів та співставлено їх з забрудненнями навколишнього середовища туристичними потоками. Запропоновано ефективну систему моніторингу якості навколишнього природного середовища в регіоні з метою оптимізації розвитку туристичної діяльності. Обґрунтовано необхідність діагностики, яка визначатиме такі показники як навантаження туристичних потоків на ландшафти. Запропоновано заходи покращення екологічного стану в регіоні.

Ключові слова. Геопросторова організація, еколого-географічний аналіз, туристичні дестинації, забруднення, картосхема.

Постановка науково-практичної проблеми. У сучасних умовах туризм, як і рекреація загалом, належить до тої групи галузей господарства і видів діяльності, які мають яскраво виражену ресурсну орієнтацію. Особливо актуальним є питання аналізу ресурсної складової туризму у регіональному вимірі.

Зважаючи на різноманітні природні туристичні ресурси, а також багату історико-культурну спадщину, Вінницька область володіє не лише великим туристичним потенціалом, а й має чудові можливості для формування та розвитку дестинацій лікувально-оздоровчого, екологічного, пригодницького та пізнавального туризму.

Актуальність і новизна дослідження. З огляду на загострення екологічних проблем, що чинять деструктивний вплив на усі види людської діяльності, у тому числі і на туризм, саме вивчення еколого-географічних аспектів функціонування дестинацій регіону у просторовому вимірі і розробка рекомендації щодо оптимізації їх територіальної організації є актуальним завданням конструктивно-географічних досліджень.

Зв'язок теми статті з важливими науково-практичними завданнями. Врахування еколого-географічних аспектів розвитку дестинацій регіону має бути основою для оптимізації регіонального управління та стратегічного планування у сфері туризму. Слід зауважити, що у Вінницькій області станом на 2020 рік завершується термін дії низки стратегій та програм соціально-економічного розвитку, а, отже, надзвичайно важливим завданням є узгодження їх цілей та напрямів з актуальними еколого-туристичними проблемами регіону.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. У вітчизняній географії уже сформувалася певна теоретико-методологічна база досліджень різних аспектів розвитку ту-

ристичних дестинацій, основні положення якої викладені у працях В. Бабарицької, О.Бейдика, І. Волошина, М. Дністряньського, Т. Ткаченка, А. Доценка, Н. Крачила, О. Любіцевої, М.Мальської, П. Масляка, Я. Олійника, М.Пістуна, І. Ровенчака, А. Степаненка, О.Шаблія, В. Євдокименка, Л. Черчик та ін. [1-9].

Проте, низка теоретико-методичних та прикладних сторін проблематики стратегічного управління розвитком туризму в регіоні з позиції системного підходу, зокрема, формування і реалізація стратегії розвитку туристичної дестинації в регіональному масштабі, залишилися поза увагою дослідників.

Над розробкою комплексу тематичних карт екологічного стану Вінницької області у 2012 році працювали Л. Войтенко, Є.Крижановський [10-12].

Питання раціонального природокористування та формування екологічної політики досліджували такі науковці, як В.О.Дьомкін [18], М.Ф.Реймерс [19] та ін. Зокрема питання антропогенного ландшафтознавства досліджував Г.І. Денисик [20]. Проте багато питань щодо досягнення екологічної рівноваги з туристичним навантаженням у Вінницькій області досі залишилися невирішеними.

Недостатність висвітлення еколого-географічних аспектів розвитку дестинацій в окремих регіонах, а також не розробленість теоретико-методологічної бази їх наукового аналізу, зумовлює необхідність проведення спеціального наукового дослідження.

Викладення основного матеріалу. З огляду на конструктивно-географічні засади наукового аналізу рекреаційного освоєння природних територій, оптимальною і елементарною формою геопросторової організації туристичної діяльності може бути дестинація. Туристична дестинація є функціональною

структурою, яка пов'язує всі потрібні складові в одне ціле для реалізації туристичного продукту в конкретному місці та задоволення потреб клієнтів, тому з впевненістю можна сказати, що саме вона є одним з найважливіших елементів туристичної системи.

В перекладі з латинської мови «дестинація» (*destino*) означає «призначення; місцезнаходження». Існує надзвичайно багато визначень поняття «туристична дестинація». Вперше ми про нього дізнались завдяки данському вченому Нейлу Лейперу, який в 1979 р. ввів його в загальноприйнятий обіг. Офіційне пояснення терміну в ті часи звучало так: «туристична дестинація – це певна географічна територія, яка є привабливою для мандрівників» [13].

У 2007 р. Всесвітня туристична організація опублікувала своє трактування: «туристична дестинація – це територія, яка приваблює туриста, куди він здійснює свою подорож і де проводить певний час. Туристичні дестинації виділяються як центральний елемент в процесі формування та реалізації турпродуктів. Дестинація – це фізичний простір, в якому відвідувач проводить час, не менший ніж з однією ночівлею. Він (простір) включає туристичні продукти, такі, як послуги та атракції, туристичні ресурси в межах одного дня подорожі. Цей простір має фізичні і адміністративні кордони, які визначають спосіб управління ним, образи і перцепцію (сприйняття), що визначає їх ринкову конкурентоспроможність» [14]. Як ми бачимо, за майже 40 років, поняття значно вдосконалилось і стало більш вузькоспеціалізоване.

В інших популярних джерелах можна знайти такі визначення поняття «туристична дестинація»:

- Країни, регіони, міста і інші території, які приваблюють туристів і є основними місцями локалізації туристичної діяльності та потоків туристів; місця максимальної концентрації відомих туристичних пам'яток, засобів розміщення, харчування, розваг, інших послуг економічного, соціального і фізичного впливу туризму [15].

- Місце призначення туристичної подорожі (туристичної поїздки, туру, екскурсії), місце відвідування (територія, місцевість, місто, населений пункт, туристичний центр) особами, які не проживають постійно в даній місцевості і не належать до категорії місцевого населення [16].

- Система засобів і служб, діяльність яких спрямована на задоволення потреб туристів. Поняття «дестинація» охоплює різні гео-

графічні та просторові рівні – від території окремого туристичного об'єкта (готелю, ресторану, пляжу) до окремих країн, частин світу, материків [1].

Проаналізувавши різні підходи до визначення поняття «туристична дестинація», варто відмітити, що основними її характеристиками є: наявність доступних туристичних об'єктів, що приваблюють туристів, розвиненої інфраструктури (засобів харчування, розміщення, розваг, транспортної розв'язки, інформаційної системи) та обслуговуючого персоналу, які задовольняють потреби туристів. Туристична дестинація розглядається комплексно, в взаємозв'язку елементів, які забезпечують подорож туристів і формують їх враження. З однієї сторони можна вважати, що продуктом є не туристичні ресурси, а ті відчуття, які отримує турист під час їх використання. В такому разі, межами дестинації виступають не географічні чи політичні кордони, а сформовані в підсвідомості відвідувачів об'єкти, частини єдиного продукту, який має туристичний бренд, імідж і репутацію. При цьому, туристична дестинація існує не тільки в фізичному стані, як частина землі, що має якості, які викликають туристичний інтерес, але і в психологічному. Психологічний аспект передбачає сукупність очікувань туристів від відвідання дестинації, їх почуттів під час подорожі та особистих вражень, якими вони будуть ділитись з потенційними туристами після свого повернення. Елементи туристичної дестинації невіддільні одне від одного, їх комбінація створює унікальний туристичний продукт, який і формує туристичний попит і сприяє здійсненню поїздки.

Туристична галузь набуває все більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери у Вінницькій області. Становлення внутрішнього і в'їзного туризму має перспективи стати важливим чинником соціально-економічного розвитку області. Основним завданням є формування сучасної конкурентоспроможної туристичної індустрії Вінницької області, спроможної задовольнити потреби іноземних та вітчизняних громадян в туристичних та рекреаційних послугах.

Вінниччина має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів. В області на державному обліку перебуває 4307 пам'яток культурної спадщини: 1739 – археології, 1893 – історії, 526 – містобудування та

архітектури, 101 - монументального мистецтва, 47 - садово-паркового мистецтва, 1- ландшафтна.

Вінниччина за своїм рекреаційним потенціалом є одним з найперспективніших туристичних регіонів нашої держави. В області функціонує 320 територій та об'єктів природно-заповідного фонду: 45 заказників (18 – державного значення), 213 пам'яток природи (8 – державного значення), 33 заповідні урочища, 29 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (11 – державного значення), 1893 історичних, 1724 археологічних, 574 архітектурних пам'яток. З них 146 – національного значення [17].

Туризм не лише є фактором зміни навколишнього природного середовища, а й зазнає різнопланових впливів внаслідок зростан-

ня антропогенного навантаження на ландшафти. Вінницька область, як головним чином сільськогосподарський регіон, характеризується кількома провідними напрямками впливу екологічних факторів на розвиток туристичної діяльності.

Насамперед варто зауважити, що забруднення ґрунтів нітратами та іншими хімічними сполуками, що використовуються під час сільськогосподарського виробництва, становить одну із важливих екологічних проблем Вінницької області. Туристична діяльність несуттєво пов'язана із забрудненням ґрунтів, однак питання забруднення поверхневих вод, яке виникає внаслідок вимивання нітратів із ґрунту, уже має вагомим значення для функціонування туристичних дестинацій.

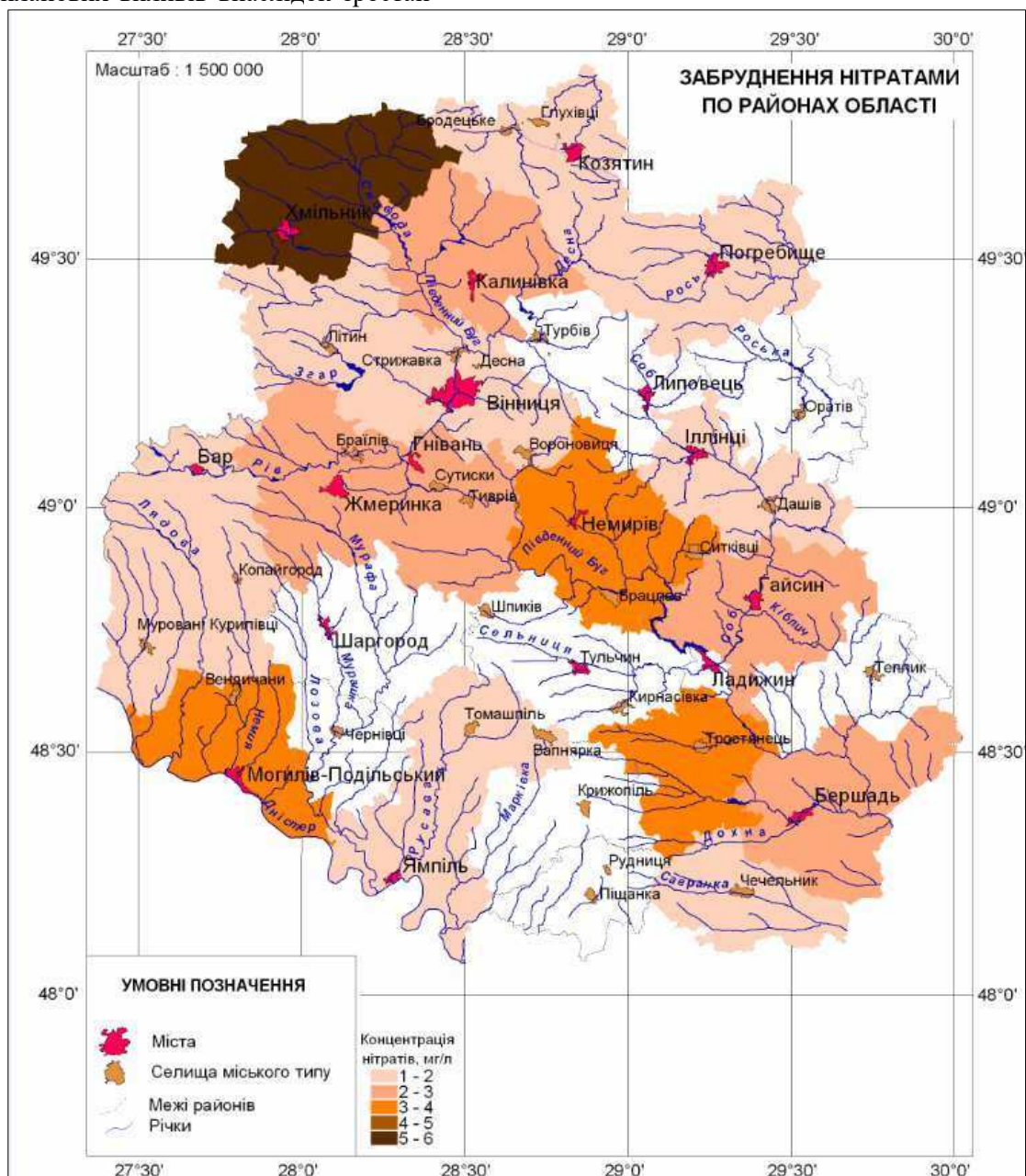

Рис. 1. Забруднення нітратами ґрунтів Вінницької області [11]

Зокрема, особливо перспективним для Вінницької області є сільський туризм, пов'язаний із активним використанням місцевих джерел продуктів харчування та води, а отже забруднення ґрунтів нітратами та іншими речовинами закономірно призводить і до погіршення якості місцевої продукції та питної води. Отже, таким чином суттєво знижується якість послуг, що надаються у межах сільських

туристичних маршрутів, адже ключовою властивістю таких послуг вважається екологічна безпечність зумовлена використанням у харчуванні туристів продуктів виготовлених за традиційними технологіями. Аналізуючи картосхему забруднення ґрунтів нітратами (рис. 1), можемо помітити, що у Вінницькій області найвищі показники забрудненості характерні для басейну річки Південний Буг.

Рис. 2. Геопросторова організація дестинацій Вінницької області

Якщо порівняти рівень забруднення нітратами із концентрацією туристичних об'єктів (рис. 2), помітно, що ці два показники суттєво корелюють між собою. Безумовно, при плануванні розвитку туристичних дестинацій, зокрема у напрямі сільського туризму, необхідно враховувати актуальний рівень забрудненості ґрунтів та поверхневих вод нітратами та інши-

ми шкідливими речовинами. Водночас варто зауважити, що рівень відповідного забруднення не є стійким і суттєво змінюється у часі, а отже необхідною є налагоджена система моніторингу рівня забруднення, доступ до якої мали б мати органи державної влади та місцевого самоврядування, що відповідальні за розвиток туризму в регіоні. З огляду на важливе сус-

пільне значення відповідних даних, доцільно було б також забезпечити відкритий доступ до них із постійною актуалізацією для усіх зацікавлених сторін.

Найбільш поширеними у сучасній ландшафтній структурі Вінниччини є сільськогосподарські різновиди угідь, які займають 76,2% її площі. Їх розподілу притаманна деяка неузгодженість, що зумовлено неоднорідністю геоморфологічної будови (гіпсометричними рівнями підстелаючої поверхні). Саме вона визначає характер розміщення цих антропогенно-регульованих систем, їх величину, форму. Звідси, основна питома вага сільськогосподарських ландшафтів приходиться на вододільні малорозчленовані простори північного сходу і сходу та півдня краю, де вони мають контури значних розмірів, близьких до квадратної, або

прямокутної форми, і знаходяться в оточенні лісосмуг, що є благом, зважаючи на ерозійну небезпеку. На противагу межиріччям, які створюють враження суцільного освоєння, в районах із більш розчленованим рельєфом, розміри оброблювальних ділянок зменшуються до середньо- і дрібноконтурних, формуючи окремі ареали освоєних земель. Серед сільськогосподарських земель переважають орні – 83%. Подекуди цей пересічний для області показник зростає до 90% і більше. Аграрно-індустріальний тип освоєння земель Вінницької області призводить до їх деградації, що виявляється у зменшенні гумусового горизонту та втраті угідь. За всю історію землеробства в області втрачено 140,6 тис. га умовних сільськогосподарських угідь, в тому числі біля 103 тис. га умовної ріллі [12].

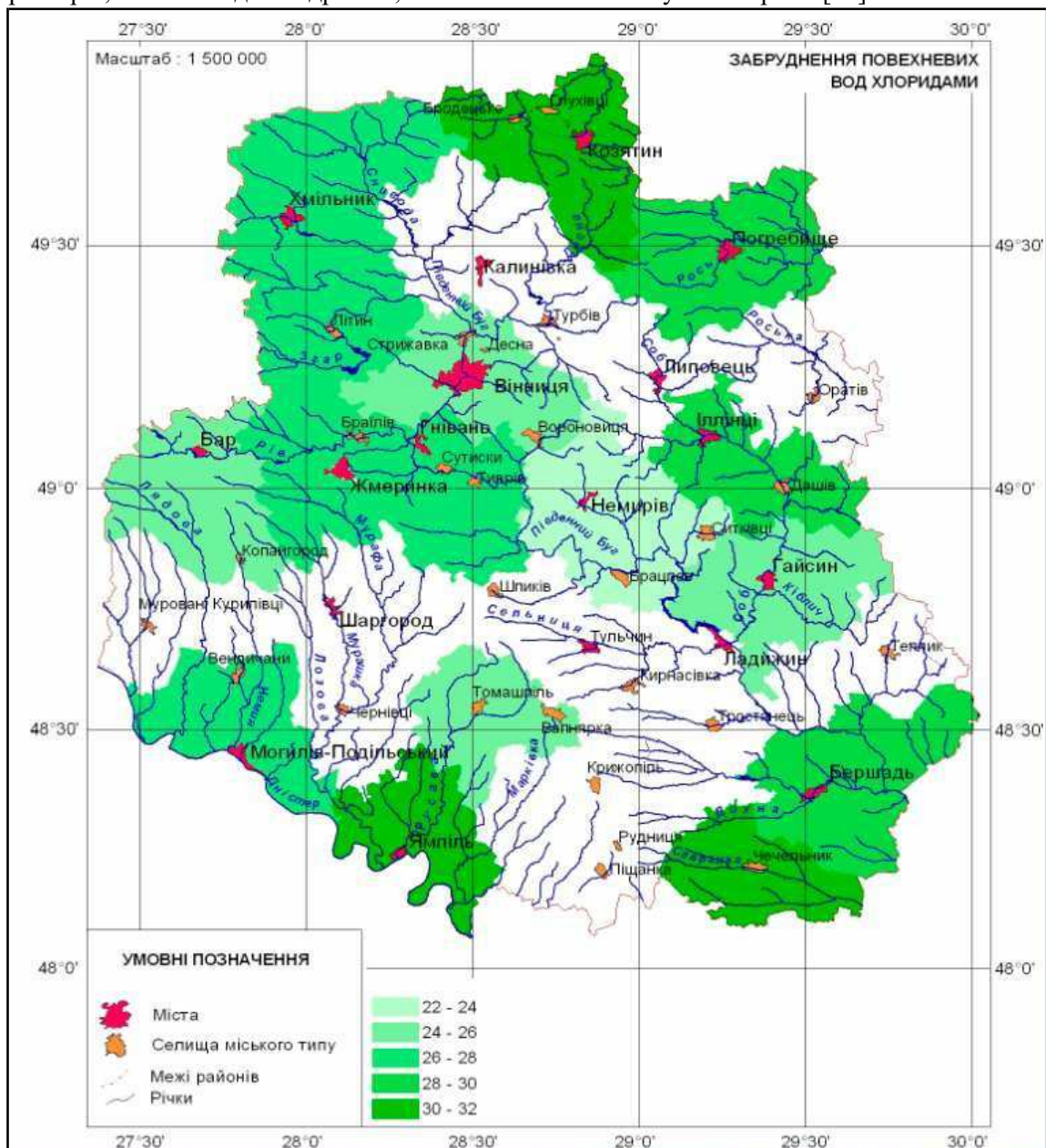

Рис. 3. Забруднення хлоридами поверхневих вод Вінницької області [11]

Аналізуючи картосхему забруднення поверхневих вод хлоридами, можемо помітити, що відповідні показники суттєво відрізняються у районах, що розташовані у верхній течії приток Південного Бугу та у нижній течії цієї річки в межах області. Ситуація у басейні річки Дністер є іншою, адже там найвищий рівень забрудненості поверхневих вод хлоридами характерний для нижньої течії приток Дністра. Відповідно, найбезпечнішою ситуація є у вододільних територіях (рис. 3).

З огляду на важливе рекреаційне значення річкової мережі Вінницької області, рівень

забрудненості річок має ключове значення для розвитку туризму, адже впливає не лише на якість води як безпосереднього туристичного ресурсу, а й на властивості аквакультур, які також використовуються з рекреаційною метою. Варто зауважити, що поверхневі води використовуються також і для побутових цілей, зокрема, у сільській місцевості, що без відповідної очистки зумовлює загалом погіршення якості умов проживання місцевого населення, а також і туристів, які відвідують сільські населені пункти із рекреаційною метою.

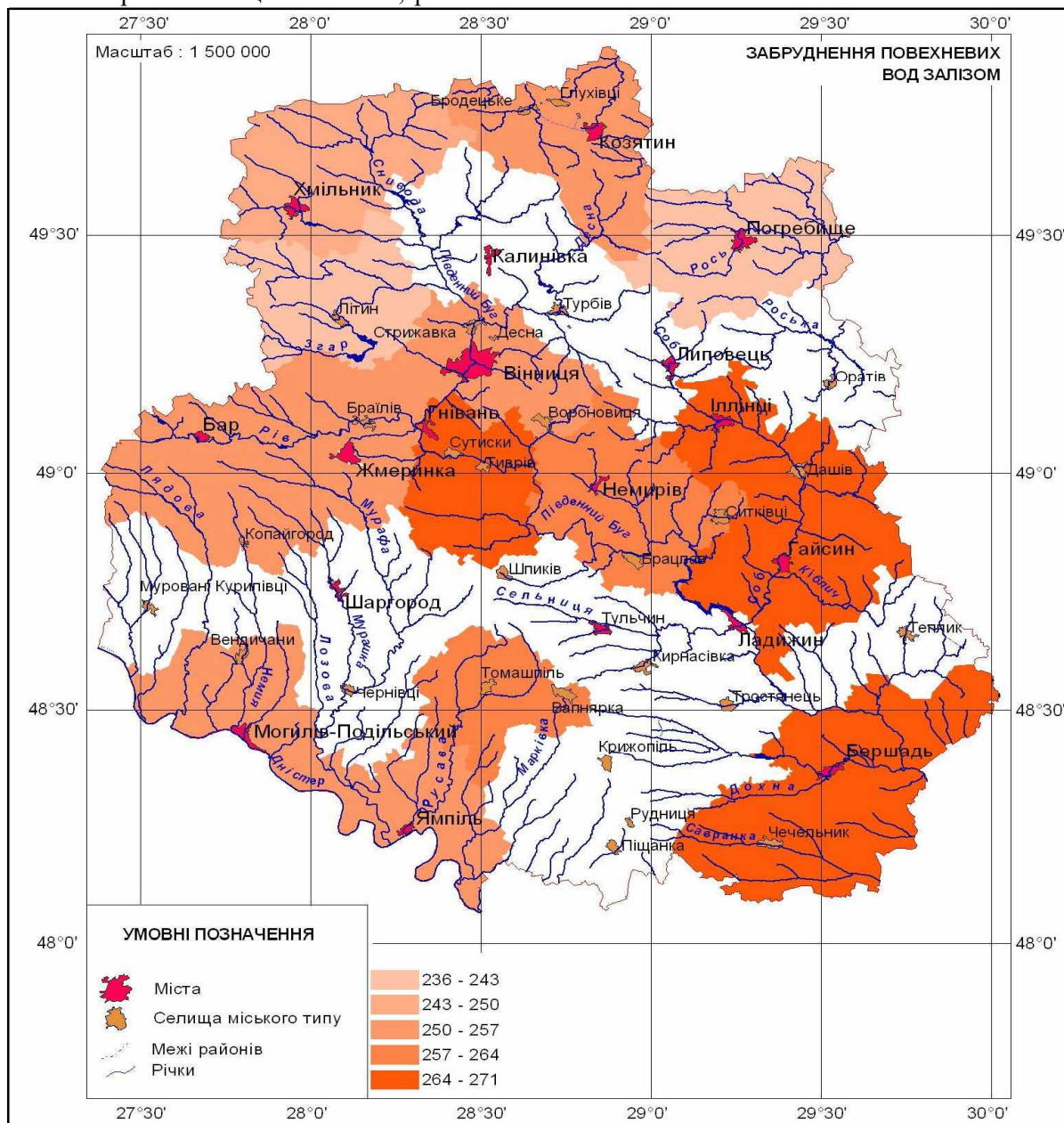

Рис. 4. Забруднення залізом поверхневих вод Вінницької області [11]

Аналізуючи картосхему забрудненості поверхневих вод залізом, можна помітити, що найвищі рівні відповідних показників характерні для басейну річки Буг, зокрема для Цент-

рального та Нижньобузького туристичних суб-регіонів (рис. 4). Така ситуація, очевидно, зумовлена хімічним складом гірських порід, що поширені на відповідних територіях, а також

частково антропогенним навантаженням. Суттєвого значення для розвитку туризму цей показник не має, однак свідчить загалом про імовірність погіршення екологічної ситуації у відповідних територіях та розташованих на них дестинаціях.

Вагомим чинником, що впливає на якість навколишнього природного середовища у Вінницькій області, є рівень урбанізації. Загалом для регіону цей показник має середні для України значення, однак по території області розподілений нерівномірно. Найбільш урбанізованими є саме ті території, що характеризуються найвищим туристичним потенціалом. Історико-культурні туристичні об'єкти найчастіше розташовуються у міських населених пунктах і саме у них вони мають найвище туристичне значення та є найбільш відомими.

Водночас із точки зору екологічної ситуації міські населені пункти продукують значно вищу частку відходів, які потрапляють у навколишнє природне середовище. Зокрема, йдеться про стічні води скиди яких найбільш сконцентровані у басейні річки Південний Буг, зокрема у Верхньобузькому, Центральному та Нижньобузькому туристичних субрегіонах.

Незважаючи на наявну систему очистки стічних вод, як показують дослідження, частина з них все одно потрапляє у річкову мережу у неочищеному вигляді, що суттєво погіршує якість водних ресурсів регіону та їх туристичну цінність. У цьому контексті варто зауважити, що відповідно до законодавства, туристичною цінністю можуть володіти лише ті ресурси, які є безпечними для життя і здоров'я туристів, а отже навіть помірне забруднення річкової мережі не дозволяє говорити про її цінність як туристичного ресурсу. Таким чином налагодження системи повноцінної і якісної очистки стічних вод є одним із важливих параметрів оцінки еколого-туристичної ситуації в регіоні.

Рівень урбанізації також зумовлює посилення інтенсивності викидів в атмосферу, не лише пов'язаних із промисловим виробництвом, але і з розвитком автомобільного транспорту. З огляду на значну площу території Вінницької області та відсутність великих міст із чисельністю населення більше одного мільйона, критичних зон щодо забрудненості атмосферного повітря викидами автомобільного транспорту немає. Однак, зважаючи на постійне зростання кількості автомобілів, у великих та середніх містах регіону загроза погіршення якості атмосферного повітря як деструктивного фактора розвитку туризму є все ще досить суттєвою.

Для того, щоб налагодити ефективну систему моніторингу якості навколишнього природного середовища в регіоні з метою оптимізації розвитку туристичної діяльності необхідно виконати кілька важливих кроків.

По-перше, наявна система моніторингу якості навколишнього природного середовища повинна бути суттєво прозорою та актуальнішою. Доцільним є створення окремого веб-сайту або сторінок на сайтах регіональних інституцій у екологічній сфері, де постійно оновлювалася б інформація щодо рівня забрудненості повітря, поверхневих та підземних вод шкідливими речовинами із зазначенням гранично допустимих концентрацій та можливого їх перевищення. Важливо, щоб точки вимірювання цих показників охоплювали усю територію регіону, а не лише великі міста. Це дасть змогу як населенню регіону, так і туристам отримати повноцінну, доступну, своєчасну і достовірну інформацію про якість навколишнього середовища в регіоні. Із метою створення можливостей для проведення наукових досліджень важливою є наявність відкритої та деталізованої статистичної інформації щодо рівня забрудненості компонентів природного середовища в регіоні у розрізі населених пунктів та адміністративних районів за останній часовий період.

По-друге, під час розробки туристичних маршрутів необхідно обов'язково враховувати як екологічну ситуацію на території їх проходження, так і можливий вплив туристичної діяльності на ландшафти для оцінки імовірності деструктивного впливу туризму на навколишнє природне середовище.

По-третє, необхідною є активна участь органів місцевого самоврядування у розвитку дестинацій. Завдання моніторингу впливу туризму на локальні екосистеми мало би бути одним із важливих аспектів процесів децентралізації управління регіональним розвитком. Варто зауважити, що загальна оцінка впливу туризму на ландшафти не вимагає у більшості випадків спеціалізованого обладнання і фахової експертизи, тому є цілком доступною для відповідальних осіб на рівні місцевих громад, які найкраще орієнтуються в особливостях середовища свого проживання та ступеню його модифікації під впливом туризму.

Передусім потрібно мати на увазі, що кожна дестинація має складатися із кількох підсистем, деякі з яких можуть бути і не сформованими, з огляду на початковий етап її розвитку. Однак у будь-якому разі планування розвитку таких підсистем є важливим завданням. Безумовно, в умовах децентралізації клю-

човим складником дестинації є орган місцевого самоврядування, який представляє інтереси місцевої громади та володіє певними повноваженнями для управління розвитком дестинацій. В умовах достатнього рівня сформованості мережі територіальних громад з відповідними органами самоврядування роль регіональних та державних органів влади зводиться до координації, контролю та нормотворчості.

Водночас суттєвий рівень автономії територіальних громад у питаннях туристичного використання їх територій може мати також негативні наслідки. Зокрема, об'єкти культурної спадщини, що мають національне значення і охороняються законом, на місцевому рівні не завжди високо оцінюються із позицій необхідності збереження у незміненому вигляді. Тому конфлікт інтересів щодо збереження історико-культурної спадщини та її використання для потреб туризму між державним і регіональним та місцевим рівнями управління може бути досить суттєвим.

Отже, оптимальною моделлю функціонування системи управління дестинаціями є чітке розмежування повноважень. Якщо об'єкти культурної спадщини та природно-заповідного фонду, що розташовані на території громади, мають національне значення, то питання розвитку відповідних дестинацій належать до компетенції виключно державних та регіональних органів влади, а місцеве самоврядування може лише впливати на формування інфраструктури. Якщо ж туристичні об'єкти мають локальне значення або і взагалі не входять до державних реєстрів, то особливості їх функціонування та туристичного використання належать до компетенції місцевих громад повністю. Однак така ситуація не відміняє контролюючих та координуючих повноважень з боку регіональних та державних органів влади, а також громадських інституцій.

Другою важливою підсистемою туристичних дестинацій регіону є соціальна. Безумовно, органи місцевого самоврядування представляють інтереси місцевих громад, однак в умовах демократичного устрою рішення ухвалюються колегіальними органами є рішеннями більшості, але не усієї громади. Отже, важливим є питання консенсусу між більшістю та іншими соціальними групами в межах громади щодо розвитку туризму у її межах.

Складною і з цієї точки зору є ситуація пов'язана із неприйняттям більшістю членів громади туризму як одного із видів економічної діяльності у її межах. Для прикладу, практика використання своїх домогосподарств для поселення туристів окремими мешканцями

громад може зустрічати спротив більшості, адже таким чином туристи втручаються у функціонування звичних соціальних інституцій, порушують традиційний уклад життя місцевого населення, що може викликати невдоволення мешканців, передусім сільської місцевості.

З огляду на це активному використанню дестинації з туристичною метою має передувати відповідна інформаційна кампанія як на регіональному, так і на локальному рівні. Місцевим мешканцям має бути зрозуміло, які переваги та загрози несе розвиток туризму на території їхніх громад. В умовах інформаційного суспільства більшість завдань пов'язаних із інформаційною політикою може бути вирішена за посередництвом мережі Інтернет та соціальних мереж зокрема.

На території області діють десятки громадських організацій, установчими документами яких передбачена природоохоронна діяльність. Найактивнішими у даному напрямку є обласний осередок Всеукраїнського екологічного ліги, міжнародна благодійна організація "Фундація "Зелений кіт", молодіжна організація "Наше Поділля", благодійний фонд "Подільська громада", "ІНТЕР-ЕКО", обласна організація Українського товариства птахів, "Екотопія Поділля" та цілий ряд інших. Більшість з них реалізує як самостійні проекти, так і проекти спільно з органами державної влади та місцевого самоврядування [10].

Науково-освітня підсистема дестинацій на рівні територіальних громад переважно не сформована. Винятком є великі міста – туристичні центри, наприклад Вінниця, де у закладах вищої освіти здійснюється підготовка фахівців для сфери обслуговування, а також проводяться спеціалізовані наукові дослідження. Важливою складовою залучення вищої освіти та науки до функціонування туристичних дестинацій є також екологічна освіта, яка може забезпечуватись не лише у вищій школі, але і у закладах середньої освіти, де у межах програм відповідних навчальних дисциплін важлива роль має відводитися висвітленню як негативного впливу забруднення навколишнього середовища на рекреаційні властивості ландшафтів, так і деструктивному впливу туризму на екосистеми.

Економічна підсистема дестинацій повинна включати дві складові частини. По-перше, це туристичні підприємства (туроператори і тур-агенти), які організують туристичні подорожі в межах регіону як для внутрішніх, так і для іноземних туристів. Безумовно, туристичні підприємства розташовуються лише у найбільших містах регіону, однак мережа розроб-

лених ними маршрутів охоплює практично всю територію області і тому їхня роль у розвитку дестинацій має загальнорегіональне значення. Другою складовою частиною економічної підсистеми дестинацій є туристична інфраструктура, представлена не лише маршрутами, а й закладами харчування, розміщення, культури і спорту. Певну роль у функціонуванні туристичних дестинацій відіграють також заклади торгівлі, зокрема торгові точки сувенірної продукції.

Проаналізувавши екологічну політику області в останні роки, можна констатувати, що вона була спрямована на розв'язання окремих гострих екологічних проблем, зокрема, що пов'язані з накопиченням в області непридатних пестицидів, очищенням стічних вод підприємств-забруднювачів. Значна увага приділялась розвитку природо-заповідної справи, вдосконаленню механізмів надання адміністративних послуг, видачі дозвільної документації, поліпшенню роботи зі зверненнями громадян, забезпеченням механізму надання водних об'єктів в оренду.

У 2015 році затверджено "Стратегію збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 року", у якій Стратегічною ціллю №4 визначено екологічну безпеку навколишнього середовища. Операційними цілями цієї Стратегії є: удосконалення регіональної екологічної політики; забезпечення гармонізації взаємодії суспільства і природного середовища, підвищення рівня суспільної екологічної свідомості; підвищення рівня екологічної безпеки та пом'якшення наслідків змін клімату.

Першочерговими напрямками екологічної політики для Вінниччини визначені:

1. Підвищення рівня суспільної екологічної свідомості. В даному напрямку програмою передбачено створення регіональних екологічно просвітницьких центрів на базі навчальних закладів; видання екологічної літератури; підтримка інших інформаційних проектів, спрямованих на екологічне інформування та виховання.

2. Поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки [10].

Також в області також діють:

- Програма підвищення енергоефективності та зменшення споживання енергоресурсів у Вінницькій області на 2017-2022 роки;

- Обласна програми «Питна вода» на 2008-2020 роки»;

- Комплексна програма створення та розвитку геоінформаційної системи управління та містобудівного кадастру Вінницької

області на 2016-2020 рр.;

- Обласна програма розвитку лісового і мисливського господарства в лісах, які надані в постійне користування Вінницькому обласному комунальному спеціалізованому лісгосподарському підприємству "Віноблагроліс";

- Регіональна програма використання коштів на освоєння земель для сільськогосподарських та лісгосподарських потреб, поліпшення відповідних угідь і охорони земель, проведення нормативної грошової оцінки землі, інвентаризації земель у Вінницькій області на 2016-2020 роки;

- Програма боротьби з амброзією полинолістою у Вінницькій області на 2017-2021 роки;

- Комплексна цільова програма розвитку водного господарства у Вінницькій області на період до 2021 року.

На виконання Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля" (Орхуська Конвенція) був проведений цілий ряд консультацій з громадськістю з питань охорони та раціонального використання природних ресурсів.

Так, громадськістю ініційоване обговорення стану зелених насаджень м. Вінниці. За його результатами сформований перелік заходів, які запропонований Вінницькій міській раді для внесення до Програми охорони навколишнього природного середовища м. Вінниця на 2017-2020 роки (розділ «зелені насадження»). Серед запропонованих заходів проведення обстежень анатомо-морфологічного та фізіологічного стану дерев; видалення дерев, які не підлягають омолодженню та лікуванню; заміна видалених дерев новими (молоді насадження); придбання резистографу з метою виявлення внутрішньої стовбурової патології дерев; проведення інвентаризації та паспортизації зелених насаджень міста та цілий ряд інших. В тому числі учасниками висловлена рекомендація МКП «Вінницязеленбуд» відмовитись від топінгової обрізки лип та ряду інших порід дерев [10].

Область бере участь в програмі Європейського інструменту сусідства "Україна – Румунія 2014-2020 рр.". Представники обласної державної адміністрації входять до міжвідомчої робочої групи для підготовки спільних операційних програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства на 2014 – 2020 роки та беруть участь у її засіданнях. Ще одним напрямком транскор-

донного співробітництва Вінницької області є діяльність в рамках Єврорегіону "Дністер". [10]. Водночас міжнародна співпраця у напрямі вирішення екологічних проблем з метою активізації розвитку перспективних видів туризму в регіоні потребує активізації та координації на національному рівні.

Висновки. Отже, головними напрямками розвитку туристичних дестинацій Вінницької області з урахуванням впливу екологічних факторів мають бути: підвищення ефективності управління розвитком дестинацій в умовах децентралізації; інформаційна політика на різних рівнях щодо популяризації туризму в регіоні як перспективного виду рекреаційної та підприємницької діяльності; формування системи моніторингу та інформування щодо стану навколишнього природного середовища в регіоні для потреб туризму; проведення спеціальних наукових досліджень щодо оптимізації геопросторової організації дестинацій області; подальший розвиток екологічної та туристичної освіти у закладах як вищої, так і середньої освіти; розробка і узгодження стратегічної документації

щодо розвитку туризму на державному та регіональному рівнях; налагодження нових форм міжнародної співпраці у сфері туризму та екологічної безпеки; активізації інноваційного розвитку туризму, формування сучасних дестинацій – туристичних кластерів.

Перспективи використання результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані при розробці напрямів удосконалення геопросторової організації та розвитку туристичних дестинацій Вінницької області з урахуванням впливу екологічних факторів. Отримані в процесі дослідження теоретичні результати і практичні рекомендації можуть застосовуватися також у діяльності туристичних організацій, які розробляють і організовують туристичні маршрути території регіону. Основні наукові результати висвітлені у статті можуть бути основою для подальших досліджень, а також використовуватися у навчальному процесі закладів вищої освіти, що готують фахівців зі спеціальності «Туризм».

Література:

1. Ткаченко Т. І. Сталій розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. — 537 с.
2. Бабарицька В. Розвиток міжнародного туризму в умовах глобалізації суспільно-економічних процесів // Україна та глобальні процеси: географічний вимір. — Т. 1. — Луцьк, 2004. — С. 347–351.
3. Бейдик О. О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України : дис. ... д-ра геогр. наук : 11.00.02. — К., 2004. — 424 с.
4. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. — К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2005. — 395 с.
5. Євдокименко В. К. Регіональна політика розвитку туризму (Методологія формування. Механізм реалізації). — Чернівці : Прут, 1996. — 288 с.
6. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). — К. : Альтерпрес, 2003. — 436 с.
7. Мельниченко С. В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика : монографія. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. — 493 с.
8. Швець Ю. Методологические проблемы исследования и регионального управления конкурентоспособностью туристических услуг; под. ред. Я. Б. Олійника. — К. : ВГЛ Обрії, 2005. — 240 с.
9. Черчик Л. М. Оцінка рівня привабливості розвитку рекреаційного природокористування для регіонів України. — Луцьк : ЛДТУ, 2006. — 120 с.
10. Доповідь про стан навколишнього природного середовища у Вінницькій області [Електронний ресурс] // Вінницька обласна державна адміністрація. — Офіційний веб-сайт Вінницької обласної державної адміністрації. -2019. — Режим доступу: <http://www.vin.gov.ua/dep-apr/stan-dovkillia/241-rehionalni-dopovidi> вільний. — Загл. з екрану.(20.10.2020).
11. Войченко Л. Розробка комплексу тематичних карт екологічного стану Вінницької області [Електронний ресурс] // Номінація: Найкраще комплексне дослідження. Вінниця — 2012. Режим доступу: http://ineek.vntu.edu.ua/esp/images/stories/2012/konkurs_mon/rob/vojtenko.pdf, вільний. — Загл. з екрану.(20.10.2020).
12. Екологічний стан Вінницької області на рубежі тисячоліть / Аналітично-статистичний довідник. — Вінниця: Велес, 2005. — С. 7-21.
13. Leiper, N. 1990: Tourist attraction system. Annals of Tourism Research 17, p. 367–384.
14. UNWTO [електронний ресурс] / UNWTO World Tourism Barometer. Edition 2016 — Режим доступу: <http://unwto.org/facts/eng/barometer.html>
15. Medlik S. Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality. - 3-d ed. - Elsevier Science, 2003.
16. Ганущак О., Погорілко О. Туристичний каталог-довідник, — Львів, 2005 — 56 с.
17. Масляк П.О. Рекреаційна географія – навчальний посібник. — К.: Знання, 2008. — 343 с.
18. Дьомкін В.О. Вступ до екологічної політики. - К.: Тандем, 2000. - 194 с.
19. Реймерс Н.Ф. Природопользование: Словарь-справочник. - М.: Мысль, 1990. - 637 с.
20. Денисик Г. І. Антропогенне ландшафтознавство: навч. посібник. Ч. І. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. — Вінниця : Едельвейс і К, 2012. — 336 с.

References:

1. Tkachenko T. I. Staly`j rozvy`tok tury`zmu: teoriya, metodologiya, realiyi biznesu : monografiya. — K. : Ky`yiv. nacz. torg.-ekon. un-t, 2006. — 537 s.
2. Babarycz`ka V. Rozvy`tok mizhnarodnogo tury`zmu v umovax globalizaciyi suspil`no-ekonomichny`x procesiv // Ukrayina ta global`ni procesy` : geografichny`j vy`mir. — T. 1. — Lucz`k, 2004. — S. 347–351.
3. Bejdy`k O. O. Metodologiya ta metody`ka analizu rekreacijno-tury`sts`ky`x resursiv Ukrayiny` : dy`s. ... d-ra geogr. nauk : 11.00.02. — K., 2004. — 424 s.
4. Bejdy`k O. O. Rekreacijno-tury`sts`ki resursy` Ukrayiny` : metodologiya ta metody`ka analizu, terminologiya, rajonuvannya. — K. : Ky`yiv. nacz. un-t im. Tarasa Shevchenka, 2005. — 395 s.
5. Yevdoky`menko V. K. Regional`na polity`ka rozvy`tku tury`zmu (Metodologiya formuvannya. Mexanizm realizaciyi). — Chernivci : Prut, 1996. — 288 s.
6. Lyubiceva O. O. Ry`nok tury`sty`chny`x poslug (geoprostorovi aspekty` ). — K. : Al`terpres, 2003. — 436 s.
7. Mel`ny`chenko S. V. Informacijni tehnologiyi v tury`zmi: teoriya, metodologiya, prakty`ka : monografiya. — K. : Ky`yiv. nacz. torg.-ekon. un-t, 2007. — 493 s.
8. Shvecz` Yu. Metodologiy`chesky`e problemy` y`ssledovany`ya y` regy`onal`nogo upravleny`ya konkurentosposobnost`yu tury`sty`chesky`x uslug; pod. red. Ya. B. Oly`jnyka. — K. : VGL Obriyi, 2005. — 240 s.
9. Cherchy`k L. M. Ocinka rivnya pry`vably`vosti rozvy`tku rekreacijnogo pry`rodokory`stvuvannya dlya regioniv Ukrayiny`. — Lucz`k : LDTU, 2006. — 120 s.
10. Dopovid` pro stan navkoly`shn`ogo pry`rodnogo seredovy`shha u Vinny`cz`kij oblasti [Elektronny`j resurs] // Vinny`cz`ka oblastna derzhavna administraciya. – Oficijny`j veb - sayt Vinny`cz`koyi oblasnoyi derzhavnoyi administraciyi. -2019. – Rezhy`m dostupu: <http://www.vin.gov.ua/dep-apr/stan-dovkillia/241-rehionalni-dopovidi-vil`ny`j>. – Zagl. z ekranu.(20.10.2020).
11. Vojtenko L. Rozrobka kompleksu tematy`chny`x kart ekologichnogo stanu Vinny`cz`koyi oblasti [Elektronny`j resurs] // Nominaciya: Najkrashhe kompleksne doslidzhennya. Vinny`cya – 2012. Rezhy`m dostupu: [http://ineek.vntu.edu.ua/esp/images/stories/2012/konkurs\\_mon/rob/vojtenko.pdf](http://ineek.vntu.edu.ua/esp/images/stories/2012/konkurs_mon/rob/vojtenko.pdf), vil`ny`j. – Zagl. z ekranu.(20.10.2020).
12. Ekologichny`j stan Vinny`cz`koyi oblasti na rubezhi ty`syacholit` / Analit`chno-staty`sty`chny`j dovidny`k. – Vinny`cya: Veles, 2005. – S. 7-21.
13. Leiper, N. 1990: Tourist attraction system. Annals of Tourism Research 17, p. 367–384.
14. UNWTO [elektronny`j resurs] / UNWTO World Tourism Barometer. Edition 2016 – Rezhy`m dostupu: <http://unwto.org/facts/eng/barometer.html>
15. Medlik S. Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality. - 3-d ed. - Elsevier Science, 2003.
16. Ganushhak O., Pogorilko O. Tury`sty`chny`j katalog-dovidny`k,– L`viv, 2005 – 56 s.
17. Maslyak P.O. Rekreacijna geografiya – navchal`ny`j posibny`k. – K.: Znannya, 2008. – 343 s.
18. D`omkin V.O. Vstup do ekologichnoyi polity`ky`. - K.: Tandem, 2000. - 194 s.
19. Rejmers N.F. Pry`rodopol`zovany`e: Slovar`-spravochny`k. - M.: Mysl`, 1990. - 637 s.
20. Deny`sy`k G. I. Antropogenne landshaftoznavstvo: navch. posibny`k. Ch. I. Global`ne antropogenne landshaftoznavstvo. – Vinny`cya : Edel`vejs i K, 2012. – 336 s.

Аннотация:

Диана Цесюв. ЭКОЛОГО - ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕСТИНАЦИИ ВИННИЦКОЙ ОБЛАСТИ

Туризм не только является фактором изменения окружающей природной среды, но и несет разноплановых воздействий вследствие роста антропогенной нагрузки на ландшафты. Винницкая область, как главным образом сельскохозяйственный регион, характеризуется несколькими ведущими направлениями влияния экологических факторов на развитие туристической деятельности.

Прежде всего следует заметить, что загрязнение почв нитратами и другими химическими соединениями, которые используются при сельскохозяйственного производства, составляет одну из важных экологических проблем Винницкой области. Туристическая деятельность не существенно связана с загрязнением почв, однако вопрос загрязнения поверхностных вод, которое возникает вследствие вымывания нитратов из почвы, уже имеет большое значение для функционирования туристических дестинаций.

В статье проведен анализ современного состояния экологической политики в пределах Винницкой области, а именно загрязнение нитратами почв, хлоридами и железом поверхностных вод. Разработано картосхему концентрации туристических объектов и сопоставлено их с загрязнениями окружающей среды туристическими потоками. Предложено эффективную систему мониторинга качества окружающей природной среды в регионе с целью оптимизации развития туристической деятельности. Обоснована необходимость диагностики, которая будет определять такие показатели как нагрузка туристических потоков на ландшафты. Предложены меры улучшения экологического состояния в регионе.

Ключевые слова: геопространственная организация, эколого-географический анализ, туристические дестинации, загрязнения, картосхема.

Abstract:

Diana Tsesiv. ECOLOGICAL AND GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF TOURIST DESTINATIONS IN THE VINNITSA REGION

Tourism is not only a factor in changing the natural environment, but also suffers from a variety of impacts due to the growing anthropogenic pressure on landscapes. Vinnytsia region, as mainly an agricultural region, is characterized by several leading areas of influence of environmental factors on the development of tourism.

First of all, it should be noted that soil pollution by nitrates and other chemical compounds used in agricultural production is one of the important environmental problems of Vinnytsia region. Tourism is not significantly related to

soil pollution, but the issue of surface water pollution, which arises from the leaching of nitrates from the soil, is already important for the functioning of tourist destinations.

The article analyzes the current state of environmental policy within the Vinnytsia region, namely pollution by soil nitrates, chlorides and iron of surface waters. A map of the concentration of tourist facilities has been developed and compared with environmental pollution by tourist flows. An effective system for monitoring the quality of the natural environment in the region in order to optimize the development of tourism. The necessity of diagnostics, which will determine such indicators as the load of tourist flows on landscapes, is substantiated. Measures to improve the environmental situation in the region are proposed.

Thus, the main directions of development of destinations in Vinnytsia region, taking into account the impact of environmental factors should be: improving the efficiency of destination development management in a decentralized environment; information policy at various levels to promote tourism in the region as a promising type of recreational and business activities; formation of a system of monitoring and informing about the state of the environment in the region for the needs of tourism; conducting special research on the optimization of geospatial organization of destinations in the region; further development of ecological and tourist education in institutions of both higher and secondary education; development and coordination of strategic documentation on tourism development at the state and regional levels; establishing new forms of international cooperation in the field of tourism and environmental security; intensification of innovative development of tourism, formation of modern destinations - tourist clusters.

The results of the study can be used in developing areas for improving the geospatial organization and development of tourist destinations in Vinnytsia region, taking into account the impact of environmental factors. The theoretical results and practical recommendations obtained in the course of the research can also be applied in the activity of tourist organizations that develop and organize tourist routes in the region. The main scientific results highlighted in the article can be the basis for further research, as well as used in the educational process of higher education institutions that train specialists in the specialty "Tourism".

Keywords: geospatial organization, ecological and geographical analysis, tourist destinations, pollution, map.

Надійшла 11.10.2020 р.